Karl Gjellerup

(un maeștru al expresiei artiștice a gândirii indiene)

Nicolae Zberea (1908-1990)

București
29 septembrie 2025

Anul aceşta (1969) Societatea Schopenhauerianã comemorează pe doi dintre cei mai distinşi membrii ai săi: Paul Deussen, ilustrul indolog, traducătorul *Upaniṣadelor*, fondatorul însuşi al Societăţii şi Karl Gjellerup, autorul renumitului roman *Pelerinul Kamanita* pentru care i s-a decernat, în 1917, premiul Nobel pentru literatură.

Operă de o originalitate şi frumuseţe cum foarte puţine se află în întreaga literatură universală, *Pelerinul Kamanita*, ca şi, de altfel, celelalte creaţii ale lui Gjellerup, a fost menit să reveleze publicului cititor apusean cugetarea şi spiritul Indiei antice, într-un cadru cu totul nou, acela al literaturii artistice şi al poeziei.

Poetul este întotdeauna mai aproape de inima cititorului decât savantul, chiar şi atunci când ambii exprimă aceleaşi idei. De aceea, opera indianiştilor a fost încununată de un real succes abia în urma aportului artistic al lui Gjellerup. Tendinţa lui de a reda înţelepciunea indiană într-un cadru beletristic, în serviciul căreia poetul şi-a pus întregul său talent, a fost subliniată de C. Grossman, care, în articolul său închinat lui Gjellerup, spune

Cercul oamenilor care pot să se ocupe de studii filosofice şi să aprofundeze diferite doctrine, este întotdeauna, foarte restrâns. De aceea, abia când concepţiile filosofice universale fertilizează creierul şi inima artistului şi capătă o formă concretă, abia atunci ele încep să înrâurească totalitatea intelectualilor şi să se extindă în cercuri din ce în ce mai largi. Un caz de acest fel l-a înregistrat în zilele noastre filosofia lui Schopenhauer şi împreună cu ea, cugetarea antică indiană - a *Upaniṣadelor* şi a buddhismului - prin răsunetul ce l-a avut premiul literar Nobel, decernat poetului german – danez.[1]

Cunoaşterea vieţii lui Gjellerup varsă multă lumină asupra operei sale. Scriitorul s-a născut în Danemarca, la Roholte (Prastö-Bucht), la 2 iunie 1857. A fost fiu de preot şi, după moartea tatălui său, a fost crescut de un unchi ce era, de asemenea, cleric. După ce şi-a terminat studiile secundare, s-a ocupat cu teologia. În acest timp a fost foarte puternic influenţat de evoluţionismul englez şi de materialismul lui Brandes. Cu toată educaţia religioasă şi studiile sale teologice, a devenit liber cugetător şi şi-a creat o dispoziţie potrivnică creştinismului, alimentată de aversiunea sa pentru dogmatismul exagerat al teologilor. Dar realismul naturalist nu l-a satisfăcut. În adâncul sufletului său de căutător al adevărului, a simţit din ce în ce mai mult platitudinea evoluţionismului şi filistinismului moralei naturaliste.

Întâmplător, Gjellerup a făcut cunoştinţă cu Berregaard, autodidact de o vastă cultură umanistă, cu care s-a împrietenit. Acesta, adânc pătruns de gândirea filosofică kantiană, l-a condus spre filosofia lui Schopenhauer, care i-a revoluţionat din temelii concepţiile, l-a eliberat de mentalitatea realistă şi l-a scos din impasul sufletesc, în care se afla. În romanul său Matur pentru viaţă, ce a fost recunoscut ca unul din cele mai bune romane pedagogice din câte s-au scris, Gjellerup a zugrăvit personalitatea fermecătoare a lui Berregaard, metamorfoza sa sufletească, precum şi entuzias-

1 Articol apărut în Anuarul Societăţii Schopenhaueriene pe anul 1936. Societatea Schopenhauerianã a fost fondată în 1911, de Paul Deussen. În prezent, societatea îşi are sediul la Frankfurt pe Main, iar preşedintele ei este Arthur Hübscher.

mul său pentru filosofia lui Schopenhauer. După cum Gjellerup însuși mărturisește, cunoașterea filosofiei schopenhaueriene a fost pentru el „evenimentul hotărâtor pentru viața și opera sa". Ea i-a ridicat vălul Măyei de pe ochi și i-a dat înțelegerea adevărului mult căutat. El a cunoscut printr-însa filosofia indiană[1], a fost iluminat de înțelepciunea *Upanișadelor* și tot printr-însa a devenit „matur pentru viață și pentru moarte".

Anii următori i-a consacrat studiului *Upanișadelor* și buddhismului. Tocmai atunci apăruse traducerea clasică a scrierilor buddhiste a lui Hr. Neumann, care, în introducerea la *Dhammapadam* (Calea Adevărului) scria:

> Ultimele decenii, ultimii ani, ne-au lămurit, în fine, cine a fost Buddha și care este învățătura sa. Poezia buddhismului, miezul său artistic, ne-a rămas însă tot o carte cu șapte peceți. Pentru a-l cunoaște, însă, în întregime, trebuie redată și această latură a sa... După ce învățații și-au făcut partea lor, acum trebuie să vină poetul să și-o facă pe a lui: scrierile pali îl așteaptă. Abia atunci doctrina lui Buddha va fi trezită la viață și adusă nouă.

Gjellerup simți acest apel adresat lui și se hotărî să-și consacre forțele și talentul său artistic în scopul indicat de Neumann. Astfel, în 1903, au apărut Focurile jertfei, în care Gjellerup a redat, sub forma unei legende, ideile fundamentale ale *Upanișadelor*. În 1916, cu prilejul întrunirii Societății Schopenhaueriene la Dresda, oraș în care Gjellerup s-a stabilit din 1892, un exemplar din Focurile jertfei, frumos legat și ornat, a fost oferit de către scriitor societății. În 1906, a apărut *Pelerinul Kamanita*, puțin mai târziu Soția desăvârșitului iar în 1915, Călători prin lume.

Pelerinul Kamanita este fără îndoială, opera sa capitală, cea care a întâlnit aprobarea entuziastă a tuturor indianiștilor. Prin această lucrare, autorul ridică hinduismului un adevărat monument de frumusețe și poezie. Deși acțiunea romanului se petrece în negura celor mai îndepărtate timpuri, viața, obiceiurile și concepțiile unei epoci atât de îndepărtate în spațiu și timp sunt redate cu atâta precizie și amănunt și întrețesute atât de iscusit în întreg cuprinsul poveștirii, încât cititorul trăiește tot timpul realitatea iar romanul captivează de la început până la sfârșit. Descrierea dragostei lui Kamanita este plină de poezie, de raze de lună și miros de flori. Învățăturile lui Buddha sunt redate în cuvinte simple și într-o limbă plină de parfumul trecutului.

Peste tot, opera oglindește spiritul și gândirea indiană și este pătrunsă de eternul omenesc al aspirației metafizice după valori spirituale absolute, al năzuinței spre adevărul despre rostul vieții și spre perfecțiune morală. Ca și Faust, Kamanita este un căutător.

Zadarnic, însă, caută el sensul vieții și fericirea în agonisirea averilor, în plăceri, în căsnicie... Asemenea eroului lui Goethe, care visează clipa căreia să-i poată spune:

---

1 E un lucru bine cunoscut că majoritatea intelectualilor occidentali au ajuns la gândirea antică indiană prin Schopenhauer, care a aruncat puntea spre gândirea indiană și ale cărui opere sunt pline de referințe la Vedânta și la scrierile buddhiste. Acesta a fost și cazul lui Mihai Eminescu, cel mai mare poet român.

„Rămâi, eşti prea frumoasă!", Kamanita tânjeşte în colţurile cele mai ascunse ale inimii sale, după „delicii supreme şi fericire cerească". După zbateri zadarnice, pătruns de iluzia plăcerilor şi dezgustat de cotidianul vieţii sale de bogat negustor, porneşte în cele din urmă în lume, ca să caute răspuns la întrebările metafizice care-l frământă. „O puşcărie, un colţ de murdărie este viaţa casnică şi ca spaţiul liber al cerului este călugăria călătoare". Aflând despre Sublimul Buddha, porneşte pe urmele lui, pentru ca, după lungi străduinţe şi peregrinări transcosmice, abia după ce pierde ultimele iluzii şi primeşte doctrina învăţătorului - pe care n-o acceptase de la început - să atingă, în sfârşit ţinta călătoriei sale: eliberarea.

Miezul romanului îl constituie filosofia lui Buddha şi Schopenhauer despre voinţă ca principiu suprem al existenţei, despre suferinţă ca stare normală şi inerentă a vieţii, despre compasiune ca normă fundamentală a eticii şi despre negarea de sine ca eliberare, sau, vorbind în limbaj buddhist, despre stingerea iluziei voinţei de a trăi şi oprirea roţii veşnic în mişcare a reîncarnărilor.

Acelaşi fond filosofic îl are şi piesa *Soţia desăvârşitului*, care descrie călugărirea Yaśodharei, după ce ea se hotărăşte să ia calea eliberării. „Cine nu este călător, cine nu este penitent? Călători prin lume suntem cu toţii: aceasta nu este penitenţa" - iată tema celei de-a patra cărţi, *Călători prin lume*. Lumea, *saṃsāra*, este locul unde ne facem educaţia spirituală, în decursul a nenumărate vieţi (aceasta este sensul adevărat al doctrinei reîncarnărilor), pentru ca, odată purificaţi de toate imperfecţiunile, să atingem desăvârşirea şi împreună cu ea, eliberarea.

Cum foarte just observă C. Grossman, Gjellerup a reuşit să rămână peste tot numai poet şi a evitat să apară ca exeget. A scris doar articolul apologetic Schopenhauer în anii războiului, apoi câteva comentarii asupra lucrărilor lui Deussen şi Oldenberg asupra *Upaniṣadelor* şi buddhismului, precum şi asupra unor lucrări ale lui Schopenhauer, în care se vădeşte un foarte fin analist al ideilor maestrului său.

„Liniştea şi consolarea" ultimilor ani ai vieţii sale au fost recitirea şi meditaţia asupra operelor lui Schopenhauer şi a *Upaniṣadelor*. În 1919, cu câteva luni înainte de a muri, a scris articolul *Legătura mea cu Schopenhauer*, în care a arătat cât de mult datorează marelui filosof şi în care, pentru ultima dată, a exprimat maestrului nemărginita sa recunoştinţă pentru cel mai înalt bun spiritual, pe care nimeni altul nu i l-ar fi putut da: iluminarea metafizică. Prin viaţa şi opera sa, Gjellerup a confirmat marele adevăr al lui Goethe:

> Pentru ca o filosofie să poată avea însemnătate pentru viaţă, ea trebuie iubită şi trăită.